مجلّه‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره‌ی هفتم، پاییز و زمستان ۱۳۸۵

دکتر براتعلی خاکپور
دانشگاه فردوسی مشهد

سنجش میزان توسعه‌یافتگی دهستانهای شهرستان شیروان به منظور برنامه‌ریزی ناحیه‌ای

چکیده:

توزیع متعادل امکانات و خدمات، گامی در جهت از بین بردن تفاوت‌های ناحیه‌ای و پراکندگی متناسب جمعیّت در سطح منطقه است. یکی از راه‌های شناخت وضع موجود نواحی، از نظر میزان برخورداری از امکانات و خدمات، استفاده از روش آنالیز تاکسونومی عددی است. این الگو اولاً زیرمجموعه‌های مورد مطالعه را به گروه‌های همگن تقسیم می کند، و ثانیاً درجه‌ی توسعه‌یافتگی در داخل گروه همگن را محاسبه می کند. مقاله‌ی حاضر دهستان‌های شهرستان شیروان را از نظر ۳۸ شاخص مختلف در سال ۱۳۷۵، با استفاده از آنالیز تاکسونومی عددی، مورد مطالعه قرار می‌دهد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که دهستان "حومه" توسعه‌یافته‌ترین و دهستان "زیارت" به عنوان توسعه‌نیافته‌ترین دهستان شهرستان به شمار می‌روند. از نظر توسعه‌یافتگی از ۸ دهستان شهرستان دو دهستان "حومه" و "گلیان" توسعه‌یافته‌تر، دهستان "تکمران" در حدّ متوسط و بقیه‌ی دهستان‌ها توسعه نیافته به شمار می‌روند. از نتایج این تحقیق می‌توان در برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای و تخصیص بودجه و اعتبارات عمرانی استفاده کرد.

درآمد

واژه‌ی توسعه در اذهان پژوهشگران و اقتصاددانان توسعه، تعابیر متفاوتی دارد، که از جمله‌ی آن می‌توان به افزایش تولید بازدهی، ارتقاء سطح کمّی و کیفی زندگی، رفع فقر و محرومیّت، ارتقاء سطح خدمات بهداشتی ودرمانی، برطرف کردن مشکلات بیکاری و تورم و تأمین نیازهای اقتصادی ـ اجتماعی اشاره کرد. (ابراهیم زاده و دیگران، ۱۳۸۰: ۸).

مایکل تودارو در مورد توسعه می‌گوید:

«توسعه را باید جریان چند بعدی دانست که در آن مجموعه‌ی نظام اقتصادی و اجتماعی کشور مورد توجه قرار می‌گیرد. توسعه علاوه بر بهبود وضع درآمدها و تولید، متضمّن تغییرات در ساخت‌ای نهادی، اجتماعی و اداری و نیز طرز تلقّی عامّه ودر بیشتر موارد حتی آداب و رسوم واعتقادات است».(تودارو، ۱۳۶۴، ۱۱۵).

پروکفیلد درتعریف توسعه می‌گوید:

«فرآیند عامی که در این زمینه وجود دارد، این است که توسعه را برحسب پیشرفت به سوی اهداف رفاهی مانند کاهش فقر و بیکاری و نابرابری تعریف کنیم» (ازکیا، ۱۳۶۴:۱۸).

از نظر استریتن توسعه یعنی نوسازی یعنی تحوّل در انسان‌ها (آسایش، ۱۳۷۵، ۱۸).

ال ـ جی ـ لبرت می‌گوید:

«توسعه در عمل به معنای یک رشته‌گذار است که درآن یک جامعه و اجزای ترکیب‌کننده‌ی آن با آهنگی هرچه سریعتر و با هزینه‌ای هرچه کمتر و با توجه به هم‌بستگی جمعیت‌ها و جمع‌های کوچک و بزرگ از مرحله‌ای کمتر انسانی به مرحله‌ی انسانی‌تر می‌رسند» (کامران، ۱۳۷۴، ۴۲).

چارلز کنیدل برگر می‌گوید:

«به طور کلّی عبارت توسعه بر بروز تحوّل در چگونگی تولید و نیز بر تجدیدنظر در تخصیص منابع و نیروی کار به بخش‌های مختلف تولید، نیز دلالت دارد» (ابراهیم زاده، ۱۳۸۰: ۹).

توسعه‌ی اقتصادی عبارت‌است از تغییرات و دگرگونی‌های ساختی در اقتصاد کشور در چارچوب نظام ارزش‌های سیاسی و اجتماعی حاکم بر جامعه (معصومی اشکوری، ۱۳۷۶: ۲۸). در واقع توسعه چیزی است که زندگی همه ما را به شکلی تحت‌تأثیر قرار می‌دهد، و مقصود مطلوب توسعه، بهبود کیفیّت زندگی همه است (هیران دی‌دیاس، ۱۳۶۸: ۱۷).

در کشورهای در حال توسعه، کیفیّت زندگی مرم دستخوش نابرابری‌های منطقه‌ای عظیمی است که در بسیاری موارد، به سرعت در حال افزایش است(میسرا، ۱۳۶۸: ۲۳). لذا توزیع متعادل امکانات و خدمات گامی در جهت از بین بردن عدم تعادل‌های منطقه‌ای است. زیرا هرچقدر تفاوت‌های منطقه‌ای از ابعاد مختلف بیشتر باشد، منجر به حرکت جمعیت و سرمایه به سمت قطب‌های پرجاذبه شده و نهایتاً باعث عدم تعادل توزیع جمعیت در

سطح منطقه و سرزمین خواهد شد. لذا باید برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای مورد توجه قرار گیرد، و در کشورهای در حال توسعه تهیه، تدوین، اجرا و نظارت بر این گونه برنامه‌ها باید از جانب دولت‌ها انجام گیرد(حسین‌زاده دلیر، ۱۳۸۰: ۲۱).

طرح مسأله

اگر چه ممکن است به سادگی اظهارنظر کرد که دهستانی نسبت به دهستان دیگر از هر لحاظ توسعه‌یافته‌تر یا عقب‌افتاده‌تر است، ولی اندازه‌گیری کمّی توسعه‌یافتگی، کار ساده‌ای نیست. واژه‌ی توسعه دارای معانی بسیاری است، آیا منظور از توسعه‌یافتگی توسعه‌ی اقتصادی،اجتماعی، آموزشی، فرهنگی و بهداشتی یا ترکیبی از آنهاست؟ حتی اگر توسعه را به مفهوم دقیق‌تری هم تعریف کنیم، اندازه‌گیری آن ایجاد مسأله می‌کند.

اگر ارزشیابی دهستان‌ها صرفاً ازنظر یک شاخص انجام گیرد، عمل رتبه‌بندی و تعیین اولویّت در مورد آنها آسانتر است،ولی از آن‌جا که صرفاً یک شاخص نمی‌تواند به درستی وضعیّت دهستان‌ها یا مناطق کشور را روشن کند، ناگزیر به روش‌هایی نیاز است که بتواند وضعیّت دهستان‌ها را از چندین بعد مختلف بررسی نماید. حال هر چه این ابعاد بیشتر باشد و جنبه‌های متفاوت‌تری را در برگیرد، نتیجه به واقعیّت نزدیکتر خواهد بود. از این رو برای دست‌یابی به چنین نتیجه‌ای باید از الگوهایی استفاده کرد که شاخص‌های مختلف را با هم ترکیب و تلفیق کرده وموقعیّتی چند بعدی از یک دهستان را نسبت به سایر دهستان‌ها نشان می‌دهد.

تشخیص تقسیم‌بندی‌های سرزمینی از نظر برخوردی‌ها و اولویّت‌بندی آنها برای اقدامات بعدی، همواره از مشغولیّات ذهنی دست‌اندرکاران و مسؤولان توسعه و عمران به ویژه در طرح‌ریزی‌های منطقه‌ای بوده است. استفاده از شاخص‌های گزیده و ادغام آنها با یکدیگر به منظور ایجاد شاخص‌های مرکب، این تصمیم گیری و اولویت‌بندی راتسهیل می‌کند(حقی، ۱۳۷۰: ۱۸۴).

الگوهای مختلفی در مطالعات ناحیه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرند که از جمله‌ی آنها می‌توان از آنالیز تاکسونومی، تحلیل خوشه‌ای و روش تحلیل عاملی نام برد. آنالیز تاکسونومی عددی، به دلیل این که چندین شاخص را به صورت ترکیب در تجزیه و تحلیل ناحیه‌ای مورد بررسی قرار می‌دهد، یکی از بهترین روش‌هاست.

در این نوشتار دهستان‌های شهرستان شیروان از نظر شاخص‌های مختلف با استفاده از آنالیز تاکسونومی عددی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و وضعیّت توسعه‌یافتگی و میزان برخورداری دهستان‌ها از نظر این شاخص‌ها مشخص خواهد شد. از نتایج این تحقیق می‌توان در برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای و تخصیص بودجه و اعتبارات به منظور اجرای طرح‌های عمرانی استفاده کرد.

فرضیّات تحقیق:

۱. به نظر می‌رسد، بین درجه‌ی توسعه‌یافتگی و تعداد جمعیّت دهستان‌ها ارتباطی مستقیم وجود دارد؛
۲. به نظر می‌رسد، بین درجه‌ی توسعه‌یافتگی و فاصله از مرکز شهرستان ارتباطی معکوس وجود دارد.

روش تحقیق:

روش تحقیق به کار گرفته شده در این تحقیق روش توصیفی ـ تحلیلی و همبستگی است.

بدین‌صورت که آمار و اطّلاعات لازم در ارتباط با سنجش درجه‌ی توسعه‌یافتگی دهستان‌ها از منابع آماری مختلف جمع‌آوری شده و با استفاده از از تکنیک تاکسونومی عددی درجه‌ی توسعه‌یافتگی آنها محاسبه و تحلیل خواهد شد و سپس با استفاده از نرم‌افزارهای آماری ضریب همبستگی شاخص‌های مختلف محاسبه می‌شود.

شاخص‌های مورد مطالعه

در این تحقیق، به منظور بررسی و تجزیه و تحلیل وضعیّت توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان شیروان، تعداد ۳۸ شاخص از شناسنامه‌ی دهستان‌های کشور مربوط به شهرستان شیروان و آمارنامه‌ی استان خراسان مربوط به سال ۱۳۷۵ و سایر منابع، برای ۸ دهستان شیروان استخراج و سپس مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. به منظور مقایسه‌ی دهستان‌ها با همدیگر با در نظر گرفتن متغیّر جمعیت، نسبت هر یک از شاخص‌ها به ازای هر هزار تن و یا درصد شاخص‌ها در جدول شماره ۱ درج گردیده و مبنای محاسبات الگوی تاکسونومی قرار گرفته است.

جدول شماره ۱- نسبت شاخص‌های مختلف نقاط روستایی شهرستان شیروان به تفکیک دهستان

	نام دهستان‌ها / شاخص‌ها	تکمران	جیرستان	قوشخانه	حومه	زوارم	زیارت	سیوکانلو	گلیان
آموزشی	درصد باسوادی	۶۸/۷	۶۷/۷	۶۷/۱	۶۸/۲	۷۵/۸	۷۶/۶	۷۰/۲	۷۱
	دبستان	۳/۰۸	۲/۵۲	۲/۳۷	۲/۳۹	۱/۳۰	۱/۴۸	۳/۲۱	۱/۹۹
	راهنمایی	۰/۴۶	۰/۳۶	۰/۳۹	۰/۸۴	۰/۴۷	۰/۵۲	۰/۷۷	۰/۶۳
	دبیرستان	۰	۰	۰	۰/۲۴	۰	۰/۰۷	۰	۰
	نهضت سوادآموزی	۰/۹۲	۰/۱۸	۰/۷۹	۰/۷۲	۰	۰/۳۰	۰/۲۶	۰
بهداشتی و درمانی	مرکز بهداشت	۰/۳۱	۰/۱۸	۰/۰۸	۰/۲۴	۰/۱۲	۰/۰۷	۰/۲۶	۰/۱۰
	خانه‌ی بهداشت	۰/۱۵	۰/۹۰	۰/۸۷	۰/۸۴	۰/۷۱	۰/۵۲	۱/۶۷	۱/۱۵
	پزشک	۰/۱۵	۰/۱۸	۰/۰۸	۰/۱۲	۰/۴۷	۰/۰۷	۰/۲۶	۰/۳۱
	داروخانه	۰/۱۵	۰/۱۸	۰/۰۸	۰/۱۲	۰	۰/۰۷	۰/۲۶	۰/۱۰
	بهداشتیار	۰	۰/۳۶	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۳۰	۰/۳۸	۰/۱۰
	بهورز	۱/۳۹	۰/۵۴	۰/۹۵	۰/۴۸	۰/۷۱	۰/۳۷	۱/۵۴	۱/۰۵
	بهیار و مامای روستایی	۰/۳۱	۰/۱۸	۰	۰/۲۴	۰/۲۴	۰/۱۵	۱/۰۳	۰/۵۲
عمرانی زیربنایی	حمام	۰/۱۵	۰/۳۶	۰/۳۹	۱/۲۰	۰/۴۷	۰/۳۷	۰/۳۸	۰/۵۲
	درصد خانوار برخوردار از برق	۴۱/۲	۰	۴۶/۲	۹۸	۱۰۰	۹۶/۵	۹۰/۳	۷۷/۸
	آب لوله‌کشی	۵۸/۹	۶۵/۸	۶۲/۱	۷۱/۸	۸۳/۶	۷۶/۵	۶۷/۸	۵۴/۵
	مرکز خدمات روستایی	۰/۴۶	۰	۰/۰۸	۰	۰/۱۲	۰	۰	۰/۱۰
	شرکت تعاونی روستایی	۰/۷۷	۰/۳۶	۰/۵۵	۰/۴۸	۰/۴۷	۰/۳۷	۰/۶۴	۱/۱۵
	مخابرات	۱/۰۸	۱/۰۸	۱/۰۳	۱/۹۱	۰/۴۷	۱/۰۴	۱/۹۲	۱/۱۵
	صندوق پست	۰/۶۲	۰	۰/۰۸	۰/۷۲	۰/۳۵	۰/۶	۰/۲۶	۰/۹۴
	دفتر پست	۰/۴۶	۰	۰/۱۶	۰/۶۰	۰/۲۴	۰/۲۲	۰	۰/۳۱
	شعبه‌ی نفت	۰/۳۱	۰/۳۶	۰/۲۴	۰/۴۸	۰/۷۱	۰/۳۷	۰/۲۶	۱/۰۵
	ضریب راه	۰/۱۱	۰/۱۰	۰/۰۷	۰/۱۴	۰/۱۵	۰/۱۱	۰/۰۹	۰/۱۲

ادامه جدول شماره ۱-

	نام دهستان‌ها / شاخص‌ها	تکمران	جیرستان	قوشخانه	حومه	زوارم	زیارت	سیوکانلو	گلیان
اقتصادی	واحدهای مسکونی	۸۷۰/۴	۹۰۹/۶	۸۹۹/۲	۸۴۴/۲	۸۷۶/۹	۸۹۳/۳	۸۳۹/۲	۹۲۹/۸
	درصد شاغلان مرد	۷۱/۳	۶۶/۱	۶۴/۲	۶۳/۷	۶۲/۸	۵۴/۴	۵۳/۹	۷۱/۷
	درصد شاغلان زن	۱۱/۹	۲۰/۳	۵/۹	۵	۲۰/۹	۶/۱	۲/۷	۲۶/۸
	کارگاه قالیبافی	۶/۷۸	۰/۵۴	۲/۳۷	۴/۶۷	۳۱/۶۹	۲/۰۷	۰/۱۳	۲۷/۱۷
	جوشکاری	۰/۳۱	۰/۷۲	۰/۱۶	۰/۸۴	۰/۳۵	۰/۵۲	۰/۱۳	۰/۱
	آسیاب	۱/۰۸	۰/۱۸	۰/۸۷	۰/۷۲	۱/۱۸	۰/۳۷	۱/۰۳	۱/۵۷
	خوار و بار فروشی	۳/۷	۳/۷۸	۵/۰۶	۶/۷	۴/۹۵	۵/۴۸	۳/۰۸	۶/۰۸
	قصابی	۰/۴۶	۰	۰/۳۹	۰/۶	۰/۳۵	۰/۸۱	۰	۰/۶۳
	نانوایی	۱/۲۳	۲/۳۴	۱/۴۲	۱/۴۳	۰/۸۲	۰/۶۷	۰/۹	۱/۲۶
امنیتی	پاسگاه انتظامی	۰/۱۵	۰/۳۶	۰/۴۷	۰/۱۲	۰/۱۲	۰/۰۷	۰/۱۳	۰/۱
	پایگاه بسیج	۰/۱۵	۰	۰/۳۲	۰/۱۲	۰	۰/۲۲	۰	۰
تولیدی	تراکم بیولوژیکی	۰/۶۴	۰/۹۶	۱/۲۲	۰/۷۲	۲/۲۶	۲/۸۷	۱/۸۴	۰/۹۳
	سرانه‌ی زمین آبی	۰/۰۲	۰/۴۰	۰/۱۹	۰/۵۹	۰/۱۸	۰/۲۵	۰/۳۷	۰/۳۲
	سرانه‌ی زمین دیمی	۱/۵۴	۰/۶۳	۰/۶۳	۰/۷۹	۰/۲۶	۰/۰۷	۰/۱۶	۰/۷۳
	سرانه‌ی باغ	۰	۰/۱۲	۰/۰۲	۰/۱۶	۰/۰۵	۰/۰۵	۰/۰۸	۰/۱۱
	سرانه‌ی واحد دامی	۷/۰۸	۱۳/۵۰	۹/۳۸	۶/۲۴	۴/۳۷	۲/۵۰	۱۱/۵۷	۱۰/۷۵

معرّفی الگو و کاربرد آن:

این روش برای اولین بار توسط م ـ آدانسون[1] در سال ۱۷۶۳ پیشنهاد شد و در سال ۱۹۵۰ توسط گروهی از ریاضیدان لهستانی گسترش داده شد. در سال ۱۹۶۸ به عنوان روشی برای طبقه‌بندی درجه‌ی توسعه‌یافتگی بین

1. M- Adanson

ملل مختلف توسط پروفسور زیگمونت[۲] از مدرسه‌ی عالی اقتصاد وارکلاو[۳] در یونسکو مطرح شد (زیاری، ۱۳۸۰: ۱۱۱).

این روش می‌تواند به عنوان معیار و مقیاس نسبتاً مناسبی جهت شناخت رشد اجتماعی-اقتصادی مجموعه‌ای از مناطق، مورد استفاده‌ی برنامه‌ریزان قرار گیرد. روش تاکسونومی کلاً یک روش عالی درجه‌بندی، طبقه‌بندی و مقایسه‌ی کشورها یا مناطق مختلف با توجه به درجه‌ی توسعه و پیشرفته‌بودن آنهاست. همچنین روشی است که یک مجموعه را به زیر مجموعه‌های کم و بیش همگن تقسیم کرده و یک مقیاس قابل قبول برای بررسی میزان توسعه‌یافتگی نواحی در اختیار برنامه‌ریزان قرار می‌دهد(زیاری، ۱۳۷۸: ۱۳۷). این روش با ترکیب و تلفیق شاخص‌ها و ایجاد یک شاخص مرکّب، اوّلاً دهستان‌ها را گروه‌بندی کرده و ثانیاً آنها را بر حسب وضعیّت توسعه‌یافتگی درجه‌بندی می‌کند. گروه‌بندی دهستان‌ها مجموعه‌ای از دهستان‌ها را نشان می‌دهد که عناصر تشکیل‌دهنده‌ی هر مجموعه از نظر توسعه‌یافتگی به طور کلّی به یکدیگر نزدیکتر بوده و گروه همگنی به شمار می‌روند. درجه‌ی توسعه‌یافتگی دهستان‌ها مشخص‌کننده‌ی دهستان‌های محروم و برخوردار است که در واقع اولویّت‌ها را در برنامه‌ریزی عمرانی مشخص می‌کند. (برای آشنایی با مراحل الگو به منابع شماره ۸، ۲، ۱ و ۹ مراجعه شود.)

با توجّه به این که در این مقاله هدف مطالعه‌ی وضعیّت توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان شیروان است، لذا همه‌ی آنها را به عنوان یک مجموعه‌ی همگن در نظر گرفته‌ایم. به منظور بررسی درجه‌ی توسعه‌یافتگی دهستان‌ها با توجه به مراحل الگو، محاسبات لازم انجام گرفته و در جدول زیر دهستان‌های شهرستان شیروان براساس cio و di به ترتیب درجه‌ی توسعه‌یافتگی‌شان مرتّب شده است.

[2] . Zygmunt
[3] . Warclaw

جدول شماره ۲. توزیع دهستان‌های شهرستان شیروان به ترتیب درجه‌ی توسعه‌یافتگی

رتبه	نام دهستان	سرمشق توسعه Cio	درجه‌ی توسعه‌یافتگی di	تعداد جمعیّت	رتبه‌ی فاصله از شهر
اول	حومه	۹/۹۷	۰/۶۹	۸۳۵۴	۱
دوم	گلیان	۱۰/۵۱	۰/۷۳	۹۵۳۱	۴
سوم	تکمران	۱۲/۰۵	۰/۸۳	۶۴۹۳	۶
چهارم	سیوکانلو	۱۲/۳۹	۰/۸۶	۷۷۸۸	۵
پنجم	زوارم	۱۲/۵۶	۰/۸۷	۸۴۸۸	۳
ششم	جیرستان	۱۲/۸۵	۰/۸۸۸	۵۵۵۴	۷
هفتم	قوشخانه	۱۲/۹۰	۰/۸۹۲	۱۲۶۳۸	۸
هشتم	زیارت	۱۳/۲۷	۰/۹۲	۱۳۵۰۰	۱

بدین ترتیب دهستان حومه، توسعه‌یافته‌ترین و دهستان زیارت توسعه‌نیافته‌ترین دهستان خواهد بود، و بقیه‌ی دهستان‌ها در حدّ فاصل این دو قرار می‌گیرند. به منظور گروه‌بندی دهستان‌ها از نظر وضعیّت توسعه‌یافتگی با استفاده از درجه‌ی توسعه‌یافتگی، آنها را به سه گروه تقسیم می‌کنیم. بدین منظور دامنه‌ی تغییرات درجه‌ی توسعه‌یافتگی را محاسبه و سپس آن را به ۳ تقسیم می‌کنیم تا حدود هر طبقه به دست آید.

دامنه‌ی تغییرات =۰/۹۲ -۰/۶۹ =۰/۲۳ حدود طبقات ۰/۲۳:۳ =۰/۰۷۶

در نتیجه حدود و نام‌گذاری هر طبقه، به صورت زیر خواهد بود:

۰/۶۹۰ تا ۰/۷۶۶ دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی بالا

۰/۷۶۷ تا ۰/۸۴۳ دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی متوسط

۰/۸۴۴ تا ۰/۹۲۰ دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی پایین

بر اساس محاسبات و طبقه‌بندی مزبور وضعیّت توسعه‌یافتگی دهستان‌ها به صورت زیر می‌باشد:

۱. دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی بالا: از مجموعه دهستان‌های شیروان دهستان‌های حومه و گلیان از درجه‌ی توسعه‌یافتگی بالایی برخورداراند. این دو دهستان از نظر جغرافیایی با شهر شیروان فاصله‌ی کمتری داشته و امکانات و خدمات بیشتری را به خود جذب کرده‌اند و از طرفی از توان‌مندی‌های طبیعی مناسبی برخوردار بوده و از نظر اقتصادی وضعیّت بهتری دارند.

۲. دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی متوسط: در این دسته فقط دهستان تکمران قرار دارد.

۳. دهستان‌های با درجه‌ی توسعه‌یافتگی پایین یا توسعه‌نیافته: از ۸ دهستان شیروان ۵ دهستان سیوکانلو، زوارم، جیرستان، قوشخانه و زیارت، در این گروه قرار می‌گیرند. به جز دهستان زیارت که در دشت واقع شده و با شهر شیروان فاصله‌ی کمتری دارد، بقیه‌ی دهستان‌ها در مناطق کوهستانی واقع در فواصل دورتری از شهر شیروان قرار دارند. بدین ترتیب فاصله از شهر شیروان و وضعیّت کوهستانی از عوامل عقب‌ماندگی این دهستان‌ها به شمار می‌روند. به منظور محرومیّت‌زدایی از دهستان‌های فوق و تعادل در توسعه‌یافتگی دهستان‌های شهرستان شیروان باید در تخصیص اعتبارات عمرانی و بودجه‌های دولتی اولویّت بیشتری به این دهستان‌ها داده شود.

در جدول شماره ۳، رتبه‌بندی دهستانها به تفکیک شاخص‌های مختلف مشخص شده است. هم‌چنان که ملاحظه می‌شود، تفاوت زیادی بین دهستان‌ها از این نظر وجود دارد. از نظر شاخص‌های آموزشی دهستان "حومه" رتبه‌ی اول و دهستان "جیرستان" رتبه‌ی آخر را دارد. از نظر شاخص‌های بهداشتی و درمانی دهستان "سیوکانلو" رتبه‌ی اول و دهستان "زیارت" رتبه‌ی آخر را دارد. از نظر شاخص‌های عمرانی دهستان "حومه" رتبه‌ی اول و دهستان "جیرستان" رتبه‌ی آخر را دارد، از نظر شاخص‌های اقتصادی دهستان "گلیان" رتبه‌ی اول و دهستان "سیوکانلو" رتبه‌ی آخر را داراست. از نظر امنیّتی دهستان "قوشخانه" رتبه‌ی اول و دهستان "گلیان" دارای رتبه‌ی آخر است واز نظر شاخص‌های تولیدی دهستان "جیرستان" رتبه‌ی اول و دهستان "زوارم" رتبه‌ی آخر را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۳- رتبه‌بندی دهستان‌ها از نظر وضعیت توسعه‌یافتگی به تفکیک شاخص‌ها

شاخص‌های تولیدی		شاخص‌های امنیتی		شاخص‌های اقتصادی		شاخص‌های عمرانی		شاخص‌های بهداشتی		شاخص‌های آموزشی		رتبه
دهستان	Di	دهستان	di	دهستان	di	دهستان	di	دهستان	di	دهستان	di	
جیرستان	۰/۵۵	قوشخانه	۰	گلیان	۰/۴۳	حومه	۰/۵۴	سیوکانلو	۰/۱۹	حومه	۰/۴۳	اول
سیوکانلو	۰/۵۹	تکمران	۰/۵۱	حومه	۰/۵۸	گلیان	۰/۵۹	گلیان	۰/۵۸	سیوکانلو	۰/۶۴	دوم
حومه	۰/۶۰	جیرستان	۰/۵۳	زوارم	۰/۶۰	زوارم	۰/۶۸	جیرستان	۰/۶۰	زیارت	۰/۶۸	سوم
گلیان	۰/۶۳	زیارت	۰/۵۷	تکمران	۰/۶۶	تکمران	۰/۷۱	تکمران	۰/۶۴	تکمران	۰/۷۰	چهارم
قوشخانه	۰/۷۷	حومه	۰/۵۷	قوشخانه	۰/۶۷	زیارت	۰/۷۴	حومه	۰/۶۵	گلیان	۰/۷۷	پنجم
زیارت	۰/۸۵	سیوکانلو	۰/۶۹	جیرستان	۰/۶۹	سیوکانلو	۰/۸	زوارم	۰/۶۹	قوشخانه	۰/۸	ششم
تکمران	۰/۸۷	زوارم	۰/۷	زیارت	۰/۷۸	قوشخانه	۰/۸۶	قوشخانه	۰/۷۶	زوارم	۰/۸۶	هفتم
زوارم	۰/۸۸	گلیان	۰/۷۲	سیوکانلو	۰/۹۹	جیرستان	۰/۹۴	زیارت	۰/۸۲	جیرستان	۰/۸۶	هشتم

نتیجه‌گیری و آزمون فرضیّات:

باتوجه به این که هیچ برنامه‌ای نمی‌تواند بدون هدف باشد، لذا در مقطع برنامه‌ریزی، متعادل کردن وضعیّت توسعه‌یافتگی دهستان‌ها و تعادل درمیزان برخورداری از امکانات و خدمات مختلف و بهبود این شاخص‌ها به منظور تأمین سلامت جامعه، از اهداف اساسی به شمار می‌رود. هدفی که منجر به عدالت اجتماعی شده و زمینه‌ی توسعه پایدار را فراهم می‌کند.

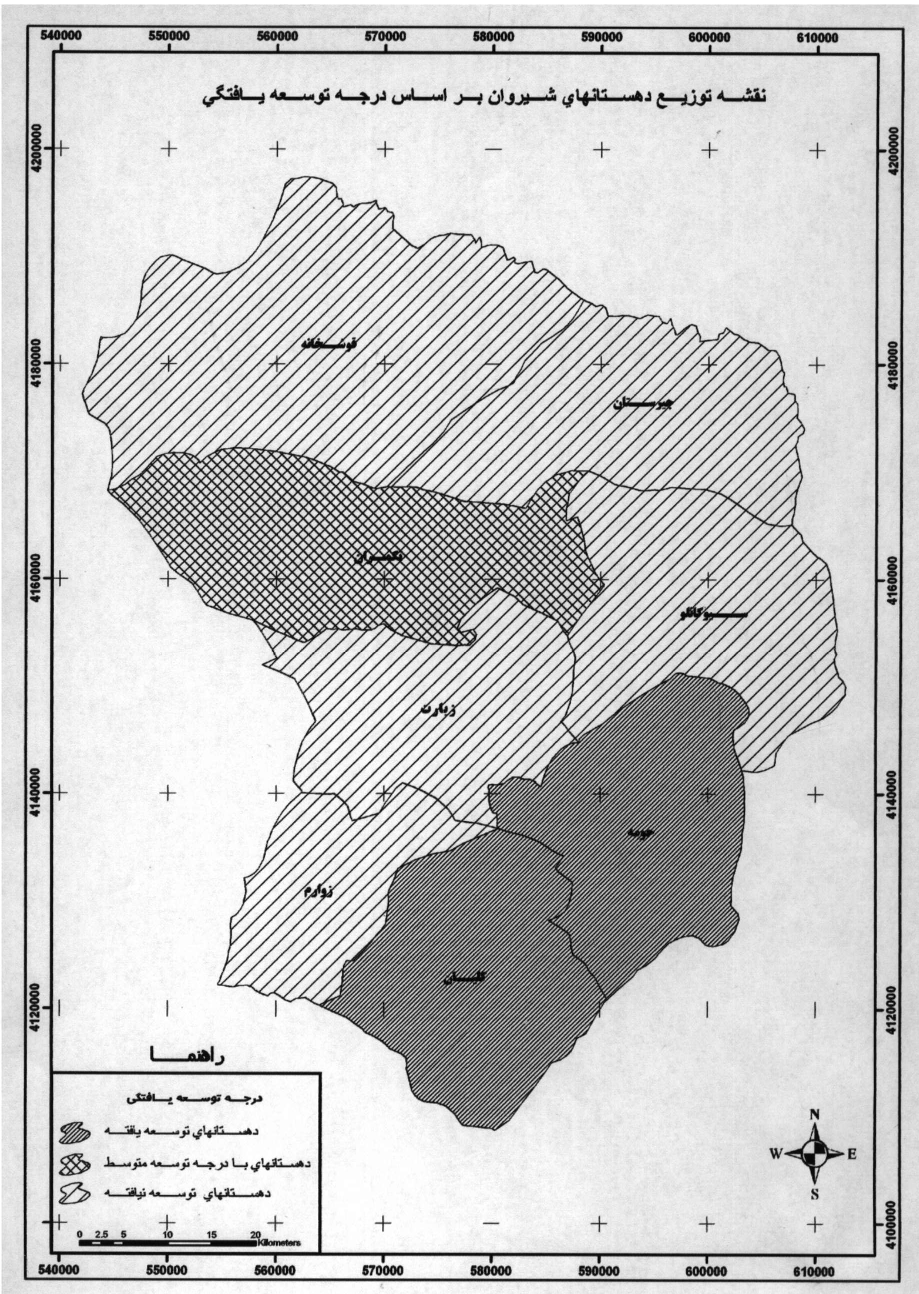
نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که از نظر وضعیّت توسعه‌یافتگی از مجموعه‌ی دهستان‌های شهرستان شیروان ۲۵٪ (شامل دو دهستان حومه و گلیان) توسعه یافته‌تر، ۱۲/۵٪ (شامل دهستان تکمران) توسعه‌یافته متوسط و ۶۲/۵٪ (شامل دهستان‌های سیوکانلو، زوارم، جیرستان، قوشخانه و زیارت) جزو دهستان‌های توسعه‌نیافته بوده‌اند.

یکی از اهداف برنامه‌ریزی‌های ناحیه‌ای، توسعه متعادل نواحی و جلوگیری از ایجاد نواحی محروم وعقب‌مانده است، که از نتایج این تحقیق می‌توان در زمینه‌ی رسیدن به اهداف بالا استفاده کرد. بدین صورت که در تخصیص اعتبارات عمرانی می‌توان اعتبار تخصیصی به هر ناحیه را بر اساس درجه‌ی توسعه‌یافتگی و میزان فاصله‌ی هر دهستان از شرایط ایده‌آل تعیین کرد. در نتیجه دهستان‌های توسعه یافته، بودجه‌ی کمتر و دهستان‌های توسعه‌نیافته، بودجه‌ی بیشتری دریافت می‌کنند. بدین منظور ازنتایج جداول شماره ۲ و ۳ می‌توان

برای تخصیص اعتبارات بین دهستان‌ها استفاده کرد. پس از تخصیص بودجه به هر یک از دهستان‌ها موضوع توزیع اعتبارات تخصیصی بین پروژه‌ها فعالیّت‌های مختلف اقتصادی وا جتماعی و رفاهی مطرح خواهد شد. در این مرحله نیز سهم بودجه‌ی هر یک از فعالیّت‌های مختلف بر اساس میزان فاصله‌ی هر یک از شاخص‌ها از شاخص شرایط ایده‌آلی (ماتریس استاندارد) و میزان سرمایه بر بودن پروژه‌های اجرایی تعیین خواهد شد.

نتیجه‌ی چنین فرآیندی به تعادل در توسعه‌یافتگی منجر شده و تفاوت نواحی مختلف را از بین برده یا کاهش خواهد داد.

به منظور آزمون فرضیّات، از ضریب همبستگی استفاده شده است، محاسبه‌ی ضریب همبستگی بین درجه‌ی توسعه‌یافتگی دهستانها و تعداد جمعیّت آنها عدد ۰/۲۷۵ را نشان می‌دهد، که حاکی از هم‌بستگی ضعیف بین آنهاست. و در نتیجه فرضیه‌ی شماره ۱ تأیید نمی‌شود. اما محاسبه‌ی ضریب هم‌بستگی بین درجه‌ی توسعه‌یافتگی و رتبه‌ی فاصله از شهر نشان می‌دهد که رابطه‌ای مثبت در حدود ۰/۴۱۶ بین این و شاخص وجود دارد و در نتیجه فرضیه‌ی شماره ۲ تأیید می‌شود.

نقشه توزیع دهستانهای شیروان بر اساس درجه توسعه یافتگی
قوشخانه
زیارت
زوارم
راهنما
درجه توسعه یافتگی
دهستانهای توسعه یافته
دهستانهای با درجه توسعه متوسط
دهستانهای توسعه نیافته
0 2.5 5 10 15 20 Kilometers
N
S
W
E
540000
550000
560000
570000
580000
590000
600000
610000
4200000
4180000
4160000
4140000
4120000
4100000

منابع و مآخذ

۱. آسایش، حسین (۱۳۸۵) *اصول و روشهای برنامه‌ریزی روستایی*، دانشگاه پیام نور تهران.

۲. ابراهیم‌زاده، عیسی و دیگران (۱۳۸۰) *تعیین درجه توسعه یافتگی نواحی روستایی سیستان و بلوچستان به روش طبقه‌بندی تاکسونومی*، مجله‌ی علوم انسانی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۱۳.

۳. اداره کل کشاورزی استان خراسان (۱۳۷۹)، *گزارش آماری کشاورزی*.

۴. ازکیا، مصطفی (۱۳۶۴) *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه‌ی روستایی*، انتشارات اطلاعات تهران.

۵. تودارو، مایکل (۱۳۶۴) *توسعه اقتصادی در جهان سوم*، جلد اول، ترجمه‌ی دکتر غلامعلی فرجادی، وزارت برنامه و بودجه، چاپ اول.

۶. حسین‌زاده دلیر، کریم (۱۳۸۰) *برنامه‌ریزی ناحیه‌ای*، انتشارات سمت.

۷. حقی محمدعلی (۱۳۷۰) *شاخص های کالبدی و طرح‌ریزی سرزمینی*، مجموعه مقالات طرح‌ریزی کالبدی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.

۸ زیاری، کرامت‌ا... و زارع شاه‌آبادی، علیرضا (۱۳۸۰) *سنجش درجه‌ی توسعه یافتگی روستاهای استان یزد به روش تاکسونومی عددی*، مجله‌ی علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان، شماره ۱۳.

۹. زیاری، کرامت‌ا... (۱۳۷۸) *اصول و روش های برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، دانشگاه یزد.

۱۰. سازمان جهاد سازندگی خراسان(۱۳۷۹) *گزارش آمار دامی استان*.

۱۱. کامران، فریدون(۱۳۷۴) *توسعه و برنامه‌ریزی روستایی*، انتشارات آوای نور.

۱۲. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵) *سالنامه‌ی آماری استان خراسان*.

۱۳. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵) *سرشماری عمومی نفوس و مسکن*، استان خراسان.

۱۴. مرکز آمار ایران (۱۳۷۵) *شناسنامه دهستانهای کشور*، شهرستان شیروان.

۱۵. مسیرا، آر. پی و .... (۱۳۶۸) *توسعه منطقه‌ای روش های نو*، ترجمه‌ی عباس مخبر، وزارت برنامه و بودجه، تهران.

۱۶. معصومی اشکوری، سیدحسین (۱۳۷۶) *اصول و مبانی برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، صومعه‌سرا.

۱۷. مهدوی، مسعود (۱۳۷۲) *آمار و روشهای تجزیه و تحلیل داده‌ها در جغرافیا*، نشر قومس، تهران، ۱۳۷۲.

۱۸. هیران دی، دیاس و ... (۱۳۶۸) *درسنامه‌ی برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی*، وزارت جهاد سازندگی، سلسله انتشارات روستا و توسعه شماره ۱.